

Kokkonst 1700-tal - samling av trycksaker - 9

Vardagstryck

National Library
of Sweden

*Ukon
Kokk.
(P. 21)
1798*

Beskrifning

på

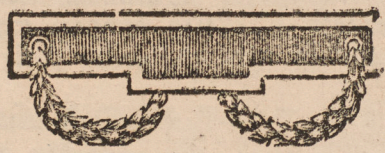
Hedemoßans och Kenmoßans beredning

til sund och wälsmaklig föda,

Utgifwen

af

Kongl. Sinska Hushållnings-Sällskapet i Åbo.

ÅB O,

Tryckt hos Johan Christ. Grenckell, 1798.

Beckens

da

Beckens och Beckens

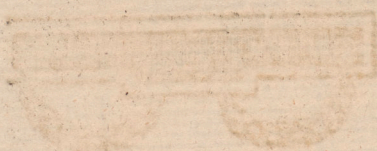
Beckens

och Beckens och Beckens

och Beckens

och Beckens

och Beckens och Beckens

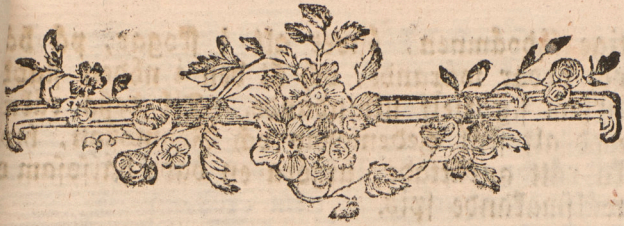
och Beckens

och Beckens och Beckens

land de vigtige
skelante förmon
annen henne til
smant frambring
u lybhosman f
at ds af swalk
den owilforli
ma sin Skava
skylbighet h
om de skap
ar en af de
detals mer
och nöd
en tidig b

Sinfa S
höfste ere
Inland in
nrande f
medtagit f
drar fort
Desa gr
kerligen
de Klun

S bland de wigtigaste af Försynen menniskan förlånste förmoner är äfwen den, at tjenlige ämnen henne til såda öfwer hela jordklotet själfmant frambringas. Hon är således af sin store Uphofsman srikallad från det grymma öde at dö af swält, endast hon å sin sida fullgör den owilkforliga skyldigheten, at lära sig känna sin Skapare af dess werk. En uraktlåten skyldighet häruti, medför en bristande kunskap om de skapade tingens nytta, och just denna är en af de förnämsta orsaker, at ofta tusendetals menniskor blottställas för hungersnödd, och nöddgas utstå en pinsam förberedelse til en tidig bortgång utur werlden.

Tinnska Historien framter, ty wår! flere be-
dröflige exempel, at, då miswårt på Såd i
Finland inträffat, hungersnödd och deraf här-
rörande sjukdomar ödelagt hela Byar, och så
medtagit folkstocken i landet, at flere mansäl-
drar fordrats at ersätta den lidna-förlusten.
Dessa grusliga olyckor hade til en stor del så-
kerligen kunnat förekommas, om den nöddidan-
de Allmogem i god tid wunnit kunskap om nyt-
tige

tige födoämnen, öfver allt i skogar, på berg och hedar växande, och åt den i nöden stadde, liksom sig sjelf utbjudande. Til dessa räknas med allt skäl Hedemosan och Renmosan, hvilka rätt anrättade, utgöra en både hälsosam och wälsmakande spis.

Rgl. Finnska Hushållnings-Sällskapet, räknande för sin första och käraste skyldighet, at sprida nyttige kunskaper bland mindre uplyste Medborgare, har, på det högsta rödrdt af bedröfwande underrättelser om des Landsmåns besträngda tilstånd i wisåa Provinser af Finland, icke kunnat underlåta, at efter Des förmåga wärksamt bidrağa til de nödställdes skynsamma räddning. Til den ändan hafwa dessa blad blifwit tryckte, för at til skänks utdelas. De beskriwa dessa Safarters utseende och deras beredning til föda för menniskor. På det de ej må förblandas med andra wäxter af detta slag, så har tilräckligt förråd, i synnerhet af Hedemosan, såsom minst känd, bli wit til Herrar Landshöfdingar insändt, at til Församlingarnes Prästerskap fringspridas. Mätte Sällskapet winna den glada tillfredsställelsen, at genom detta företagande, från en grym död hafwa frälsat hungrande uslingar, och förekommit de måst härjande sarsoter, som af en tilgripen o-naturlig spis förorsakas! Sällskapet anser sig fullkomligen ersatt för använd omsorg, möda och kostnad, om des wälmenta affigt med wälbehag uptages, och om de nödlidande af dessa underrättelser med fullt förtroende wilja sig begagna.

Sede-

Sedemofan, eller som den ock kallas Jslands-
mosan, växer öfwer alt i Finland, dock måst
i deß nordligare Provinser. Hon finnes i ym-
noghet på torra och stenaktiga fält och sand-
moar, der barrskog är. Hon äger mycken lik-
het med Stenmosor, men är ej frypande, utan
uprättväxande. Bladen äro isfurne, se stark-
wige ut, med uphöjd kant, besatt med stråfwa
hår eller taggar. Hon grenar sig i många
stielkar, hwilkas öfre del är brun eller mörk-
grön, men den nedre delen, som betäckes af an-
dra växter, är hwit, med gula eller röda fläc-
kar. Hennes rötter äro få och små, hwarföre
hon ej är synnerligen rotfast, och kan således
med lätthet uppläckas. Der hon ymnigt finnes,
hafwa fälten deraf et brunaktigt utseende. Den
bredbladige är den bästa. På alla tider af å-
ret, då marken är bar, kan denna mossa sam-
las. När wäderleken är torr, är hon liksom
wisnad; men så länge daggen warar, och regn-
wäder påstår, är hon mjuk och len, samt lik-
som upswullen.

Hon utgör Jsländarnes dagliga föda, och
äger hos dem mycket värde. Två tunnor der-
af, wäl rensade, anses lika så dryga i hushål-
let, som en tunna rågmjöl. En tunna wäl
rengjord och ansad mossa väger wid påß 7 och
et halft lispund. En menniska kan samla der-
af fyra tunnor i weckan.

När denna Mossa skal nyttjas, rensas hon
från qwislar och barr; derpå lägges hon i et
kar, hwartil slås tillräckligt kallt watten, på
det muss och all orenlighet må wäl afskiltjas,
och falla til botten. Härifrån uptages hon, och
kärlet rengöres, hwarefter mosan åter lägges
i ka-

i karet, hwarpå hålles så mycket kokhett watten, som mosans myckenhet tyckes fordra. Häruti får hon ligga 24 timmar, at bäskan må blifwa wäl utdragen; sedan uptages hon, och wattnet utkramas wäl ur henne.

På detta sättet rensad, sköld och utlakad, kan hon sådan hon är, eller ock wäl sönderhackad, med watten eller mjölk, eller ock med hälften af hwardera, genast kokas til gröt, som ätes antingen warm eller kall, med söt eller sur mjölk. Wil man deraf tilreda wälling, tages en god näfwe til hwarje stop watten eller mjölk. Hon bör då wara fin malen eller sönderhackad, och bör kokas så länge tils anrättningen mosar sig, blifwer tjock, simmig och gulaktig. Denna tilredning har då utseende af äggwälling, men öfwerträffar wida i smaken den samma, hwilket flere af Sällskapet's Hedamöter, som deraf ätit, hafwa intygat.

Denna mossa kan ej på qwarn malas til mjöl, men wäl til goda gryn. Wil man nödwändigt bringa henne til mjöl, bör hon, efter skedd rensning och utlakning, torkas, antingen på badstugulafwar, eller i solskenet, så at hon blifwer hård och skör. Sedan lägges hon i långa påsar eller säckar, och med klubbor bul-tas sönder, eller ock, der mangel finnes, kunna säckarne manglas, då mosan sönderkrokas til fint mjöl, tjenligt til brödbakning, anstald på wanligt sätt. Om tilgång på sådesmjöl finnes, kan deraf tilläggas; i detta fall bakas katorne tjockare; eljest böra de göras tunna.

Alla dessa anrättningar af Hedemossan äro hälsosamma, födande och wälsmaklige. I anseende til des födande och styrkande egenskaper, utgör

utgör hon et förträffligt läkemedel för dem, som beswäras af lungfot, swagt bröst, och swag mage. Hon finnes derföre til köps på alla wåra Apoteker. Det är således bepröfwadt, at denna wålsignade wårt, kan utan olågenhet nyttjas både af friske och sjuke.

Renmosan wåxer, som bekant är, ymnigt i wåra skogar, i synnerhet der magra och stengiga Sandmoar äro, emellan buskar och trån, der hon ligger liksom små snödrifwor. Dess utmärkte hwithet har gjort henne allmänt känd.

Då Lappens hela hushållning grundar sig på denna wårt, kan man wål finna, at hon ej förtjenar af oss et så långwarigt förakt.

Denna mosan kan samlas alla årstider, då marken är bar. Hon renas, sköljes, och utlasas, samt tilredes til wålling och gröt på samma sätt som Hedemosan. Den omständigheten bär dock derwid iakttagas, at sedan hon legat 24 timmar i kokhett watten, skal hon kokas och förwållas en god stund i en stor kittel, på det all bästa må kunna utdragas, hwarefter hon än widare rensas, och noga skiljes från Tall- och Granbarr, samt andra skogswårter. Här, efter utbredes hon i et warmt rum at torkas. Hon har den förmon för Hedemosan, at hon lätt genom malning kan bringas til mjöl, hwaraf kan beredas et godt bröd, i synnerhet om $\frac{1}{2}$:del eller $\frac{1}{4}$:del Råg- Korn- eller Hafremjöl tillägges.

Mjöl och gryn så wål af denna, som af Hedemosan, kunna förwaras flere år, utan at förlora i styrkan, och skadas ej hwarken af råttor eller mal.

Detta

Detta är det hufvudsakliga, rårande beska-
funda och wälsmakliga födoämnen, hwilka
allenast i nödens tid, utan ock, då vår Herre
wälsignar Landet med såd, borde och kunde tjena
os till uppehälle. De våra till öfwerflöd i
Norden, hwarest köld och frost så ofta skada
våra åkrar, och hwarigenom wi lätteligen skul-
le blottställas at dö af swält, om ej den Allwi-
sa Försynen, medelst dessa wälsignade wårters
frambringande, det förekommit.

Det är allmänt kunnigt, at dessa ganska
mycket afhjälpte hungersnöden i Norra Unger-
manland och hela Wästerbotten åren 1787 och
1788, och hade än mera förekommit eländet, i
fall man hos Allmogen tidigare utspritt kun-
skap om dessa wårters tjenlighet till föda.

De nödbrodd af bark, halm, agnar, misne, lin-
knopp, med flere dylike, som i hungersnöd af Allmo-
gen tilgripas, äro högst skadlige, och förorsaka
dels långwariga sjukdomar, dels smittosamma
farsoter, hwilka slutligen härtrycka en mycken-
het af dem, som hungren skonat.
